

ГЛОБАЛНАТА ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ И ДИГИТАЛНИТЕ ЖЕЛЕЗНИ ЗАВЕСИ

Васил Проданов*

Увод

Международната политическа икономика, а от началото на новото хилядолетие и глобалната политическа икономика се появили с третата индустриална революция и процесите, които през втората половина на 1990-те години станали популярни като глобализация, но техен предшественик в други условия – тези на интернационализацията през XIX век са класическата политическа икономика и марксовата политическа икономика. Дисциплината „Международна политическа икономика“ влезе в програмите на специалностите „Международни отношения“ в университетите през 1970-те години с началото на процесите на съвременната глобализация, когато още терминът „глобализация“ не се използва в академичния език. Нейното развитие стана с възхода на рейгънизма и тачъризма и на идеите за дерегулацията, за отварянето на границите за движение на капитала, което се ускори, благодарение на формиращите се технологии на третата индустриална революция.

От втората половина на 1990-те години, когато се разпадна източноевропейският социализъм, а в САЩ се наложи идеята, че те са новият световен хегемон, който ще налага ред и порядък по света, тъй като XXI век ще бъде „американски век“, започна замяна на курсовете по „Международна политическа икономика“ с курсове по „Глобална политическа икономика“, което стана най-напред в САЩ и Великобритания, а след това и в останалия свят. Глобалната политическа икономика се различаваше не само терминологично, но и в нарастваща степен и съдържателно от международната политическа икономика, защото изхождаше от предпоставката за развитието на глобална наднационална икономическа реалност, която става все по-значима и със своя логика на развитието, подчиняваща на себе си националните държави. Тя измина два етапа в своето развитие.

Първият етап беше свързан с възхода на третата индустриална революция, глобализацията на корпорациите и финансите, възхода на глобалните стойностни вериги, рязкото поевтиняване на комуникациите и транспорта,

* Васил Проданов, чл.-кор., проф. д.ф.н., катедра „Политическа икономика“, УНСС, email: vkprodanov@gmail.com

развитието на офшорни данъчни убежища и специални икономически зони, възхода на световни икономически и регулационни институции.

Вторият етап се разгръна с четвъртата индустриална революция и с възхода на дигиталната икономика. Между 1990-те години и 2008 г. се утвърди едно ново глобално пространство на Web 2.0, което изглеждаше свободно и нерегулирано, без граници и без ограничения, създаващо технологичен свръхоптимизъм. В същото време обаче то бе в максимална степен под контрола на американските корпорации, сайтовете по света бяха регистрирани чрез система, създадена в САЩ и възходът на интернет бе по същество възход на американизиран тип глобализация. През 2015 г. се появи книгата на Карин Хоройд и Кен Коутс „Глобалната дигитална икономика: Сравнителен анализ на политиките“ (Holroyd, Coates, 2015). В нея се прави анализ на една нова тенденция – след като капиталистическият пазар е обхванал всички части на планетата, той е създал едно ново пространство, в което се е разгрънал с помощта на неограничавани, както по рано от разстоянието глобализирани корпорации – това е дигиталното пространство.

В глобалното дигитално пространство капитализмът е открил една нова територия на разрастване на пазара и експлоатация на ресурси – това са данните, извличани от всякъде чрез интернет на нещата и социалните мрежи, включително и от всеки от милиардите потребители на дигиталните технологии. Това, от една страна, превръща новите глобални дигитални компании в по-мощни, по-бързо развиващи се и способни да извличат от нови посоки ресурси в сравнение с всякога преди това в историята. Същевременно обаче води до разгръщането и на противоположни процеси. Идеи за тази смяна на посоките на движение на капитализма можем да открием още в класическата работа на Карл Полани „Великата трансформация“. В нея той показва съвременния капитализъм като движещ се последователно в алтернативни посоки. Едната посока е на експанзия на пазарите, водеща до нарастващи противоречия, което води до ограничаването им в рамките на държавите. Това може да се види на всеки от етапите на капитализма, когато експанзията е свързана и с появата на хегемонни икономически, политически и военни сили, а противоположното развитие идва с появата на алтернативни силни икономически, технологически и военно държави. В настоящата работа се обосновава именно идеята за това, че в момента се намираме в началото на нов цикъл на глобално икономическо развитие, свързан с необходимост от засилване на ролята на държавата и процеси на деглобализация на капитала.

Исторически, системен и политикономически подход към промените в глобалната политическа икономия

Развитието на глобалната политическа икономия е свързано с процеса на глобализация на икономиките, който не е ново явление, а се проявява исторически на различни етапи на капитализма като развиваща се система, води до нарастваща роля на глобалния пазар, което създава различни противоречия, водещи до алтернативно развитие. В този смисъл, за да разберем тенденциите, към които ни води сега четвъртата индустриална революция трябва да имаме предвид противоречията и нестабилността, които наблюдаваме в сегашната глобална система, водеща ни до търсене на стабилизация чрез засилване на националните държави.

От XIX век насам съществуват два типа политически икономии. Единият тип има универсалистки и в този смисъл глобален характер, предлага своите идеи като еднакво валидни за всички страни и народи, които ще печелят от тях, ако ги приложат. Другият изхожда от предпоставката, че условията, реалностите, историята, цивилизационните характеристики, икономическото равнище на различните страни и региони се различава, поради което няма една общовалидна за всички икономическа наука, а тя е специфична за различните страни и региони. Първият тип позиция се подкрепя от държавите, които са водещи в икономическото си развитие и се стремят към глобално господство, към налагане на своя икономически модел над останалите. Вторият тип е на държави, които изостават в своето развитие и прилагайки свой модел някои от тях успяват да наваксат изоставането и даже да надминат страната–световен хегемон, заемайки нейното място и след това налагайки своята икономическа теория като общовалидна, но вече в определена универсалистка версия. Така през XIX век се появява универсалистката класическа политикономия на Великобритания, предлагана на останалите, но се появява и историческата школа с национална политическа икономия в Германия и алтернативни версии на икономическа политика в САЩ, което прави възможно тези страни да изпреварят Великобритания.

Цикличните процеси на глобализация и деглобализация извеждат на преден план като водещи глобални или национални политически икономии. Водещите предпоставки за всяка от тях са социално-икономически, геоикономически и технологически. Съответно това са промените в социално-икономическото неравенство и социална структура на обществата, геоикономическите смени на световния хегемон и технологичните революции. Всеки технологичен етап съдържа в себе си предпоставки и за затваряне и за глобализация. Нещо повече, на всеки етап имаме държави, които се опират на идеята за националните политически икономии, които съчетават с процеса на глобализация така, че да бъдат печеливши от него. По време

на първата индустриална революция така действа Германия, където именно се разгръща национална политическа икономия, свързана с историческата школа, която от своя страна е предпоставка тя да спечели от разгрънатия от Великобритания процес на интернационализация. През втората индустриална революция такива специфични модели се създават в Япония, Южна Корея, Сингапур, Хонконг, източноевропейските социалистически страни. През третата индустриална революция специфичен национален политико-номически модел, съчетан с американизираната неолиберална глобализация, създава Китай, което го превръща в големия печеливш от процеса на глобализация на пазарите.

Технологиите и на първата, и на втората, и на третата, и на четвъртата индустриална революция водят последователно до поевтиняване, ускоряване и масовизиране на комуникационните и транспортни взаимовръзки, улесняват движението на хора, стоки и капитали, стават предпоставки за различни етапи на интернационализация и глобализация на капитализма. Същевременно обаче интернационализацията и глобализацията засилват конфликти и противоречия, лесно разпространяват тези конфликти и противоречия от един регион в друг регион, променят балансите на властта, разделят страни и региони на социални групи, които са печеливши и такива, които са губещи. Неограниченото му развитие води до депресии и кризи, от които той търси спасение чрез засилващи се регулации и затваряне в рамките на националните държави. Затова и капитализмът след периодите на ускорено разширяване на пазари и взаимовръзки, на активна експанзия минава във фази на самозатваряне в рамките на националните държави. В началото на такъв етап се намираме в момента.

Една от посоките на промените в балансите на глобалната власт в периода на глобализация с помощта на технологиите на третата и началото на четвъртата индустриална революция е възходът на Китай с перспективите да стане нов световен хегмон, което намира израз и в огромното достигащо до 300 млрд. долара положително салдо в търговията му с досегашния хегмон САЩ. За да спре тази тенденция САЩ започнаха търговска война с Китай, разрушаваща основите на глобалната търговия. И това, което ги интересува са относителните, а не абсолютните печалби в търговията с Китай. Според базисните неокласически предпоставки на теорията на глобалната икономика всяка страна може да печели от свободната от мита и данъци търговия, но за САЩ не е важна печалбата сама по себе си, но каква ще е относителната печалба на Китай в тези отношения и страхът, че той ще използва своите сравнителни предимства да се превърне в най-голямата икономика, избутвайки от тази позиция САЩ. А това в перспектива ще му даде възможност да трансформира икономическата си във военна и политическа власт. Това стана предпоставка за началото на търговска война и вдигане

на все повече икономически прегради между държавите. Това се съчетава с предпоставки на процеса на деглобализация, съдържащи се в технологиите на четвъртата индустриална революция.

Четвъртата индустриална революция и фактори за преход от глобална към национални политически икономии

Четвъртата индустриална революция, такава каквато се разгърна след 2008 г. създаде няколко типа предпоставки за връщане към националните политически икономии, които доминират от 1930-те до 1970-те години.

Неравенства, конфликти, протекционизъм

Последните няколко десетилетия са време на ускорено увеличаващи се неравенства навсякъде по света в резултат на глобализацията на движението на хора, стоки, услуги, финаси, дерегулацията на икономиките, намаляването на данъчното облагане на капиталовите печалби и високите доходи, бягството от данъчно облагане в офшорки довели до упадък на средната класа в повечето от развитите страни и ускорена концентрация на доходите и богатството в ръцете на корпоративния капитал и едно малцинство от населението. Това поражда криза на системните партии и възход на сили, които търсят външни и вътрешни врагове и рискове, за реакция срещу които искат силна държава. Такива неравенства наблюдаваме да растат в началото на всяка индустриална революция, но днес това се извършва с много по-голяма скорост. При това става дума за възход както в неравенствата в богатството, така и в доходите и заплащането, при което най-високите заплащания може да са стотици и хиляди пъти по-големи от най-ниските. Бързите промени в търсенето и предлагането на различни професии и работни места с разгръщането на четвъртата индустриална революция стават важен фактор в ускореното нарастване на неравенствата. Тези неравенства стават предмет на нарастваща дискусия, свързана с искания за преразпределение, вдигане на данъците на корпорациите, спиране на бягството на капитала към данъчни убежища.

Модел на това, което става в голямата част от страните в света са САЩ, водещата икономика, задаваща през последните десетилетия посоката на световното развитие. Между 1973 и 2013 г. американската работна сила е увеличила своята производителност на труда средно със 74.4 %, но е получала само 9.2 % от това увеличение (Levitz, 2019). 90.8 % от нарастването на произведеното богатство е отишло в банковите сметки на капитала. А от допълнителните 9.2 %, които са дошли при работниците, то те са главно при по-високодоходните групи на опре-

делени професии, докато при над 50 % от работниците имаме задържане или намаляване на заплащането. Изчисленията на американските икономисти Емануел Саец и Габриел Цукман в новата им книга „Триумфът на несправедливостта“ показват, че *най-богатите 400 семейства в САЩ плащат средно данък от 23 % от своите доходи, докато долната половина от 50-те процента домакинства плащат 24.2 % от доходите си* (Saez, Zucman, 2019).

През 2009 г. данъкът, който са плащали 400-те най-богати американци е бил 27 % от доходите, но за последното десетилетие е намалял с 4 %, а в същото време тяхното богатство е нарастнало за това десетилетие от 1.27 трилиона на 3 трилиона долара, т.е. повече от два пъти (Zeballos-Roig, 2019). Като дял от своите доходи богатите дават много по-малко за данъци отколкото обикновения човек, тъй като се регистрират и пренасят производството си в офшорни, свободни икономически зони, данъчни убежища и пр., които са базисна инфраструктура на глобалната икономика, предпоставила прехода от международна в глобална икономика и от международна в глобална политическа икономия. Това ражда нарастваща вълна от недоволство срещу капитала, който бяга от данъчно облагане.

Само за една година между 2017 и 2018 г. богатството на милиардерите на света се е увеличило с 20 % или с 2.5 милиарда долара всеки ден, а в същото време богатството на по-бедната половина от човечеството, т.е. на 3.8 милиарда души е намаляло с 11 %. Капиталистите с невиджана скорост стават по-богати, а по-бедната половина на човечеството със същата скорост обеднява, както се отбелязва в статия под заглавие „Шокиращата истина за неравенството днес“ на сайта на Световния икономически форум в Давос (Wyanyima, 2019). В същото време 63 % от новооткритите работни места в САЩ от 1990 г. досега са ниско платени, което води до ерозия на средната класа (Durden, 2019).

Това тресе и ще тресе и САЩ и останалите водещи страни в света, изисквайки намеса от страна на държавите. Изследванията показват, че при предходни случаи на рязко нарастване на неравенствата капитализмът е излизал от тези състояния чрез самозатваряне в рамките на националните държави, протекционизъм, войни, революции, разпад на държави, масови епидемии, водещи до преразпределение на богатството. И сега протекционизмът е във възход, количеството протекционистки мерки в глобален план нарастват ежегодно – през 2012 година количеството предприети протекционистки спрямо чужди компании, инвеститори и работници в света е 259, през 2015 г. – 625, през 2018 г. – 1050 (Лютова, 2019). Паралелно в глобален план нарастват разходите за въоръжаване, търговията с оръжие и днес те са по-големи отколкото в края на 1980-те години. А добре е известно, че в САЩ налагането на кейнсианската регулация на икономиката става въз-

можно в контекста на подготовката и участието във Втората световна война, която рязко увеличава преразпределителната роля на държавата на основата на това, което ще бъде наречено военно кейнсианство.

Дигиталният суверенитет vs дигиталната глобализация

От началото на развитието на модерната държава суверенитетът е свързан с юрисдикция върху определена географска територия. Възходът на интернет и дигиталните технологии е водещата технологична сила, стояща в основата на икономическата глобализация и глобализацията изобщо през последните десетилетия, водещи до отслабването на суверенитета. Първоначално дигиталното пространство изглежда като принадлежащо на всички, в него националните държави и пространствените ограничения изчезват. През последните години обаче възприятието за ставащото в него все повече е на „дивия Запад“, където всеки безнаказано може да върши всичко, да напада, краде, мами и пр. Може да окаже въздействие, да нападне и унищожи реална инфраструктура в реалното пространство. Да блокира действието на държавни институции. Да измами и манипулира. Това е причина, поради която ускорено се извършват промени по посока на поставяне на национални граници и в дигиталното пространство, в които действа законодателството на конкретна държава. В този контекст се появяват категории като „кибергеография“, дефинираща границите, в които може да бъде разположен определен хардуер и да действат компютърни програми и алгоритми. Това, което отличава тези граници е, че за разлика от географските, при които директно граничиш с ограничен брой държави, то тук природата на дигиталното пространство предполага, че твоите граници директно са граници с над 200-та държави в съвременния свят. Съществуват съответни правила на преминаване на тези граници и на дейността по пренос на данни в едната или другата посока.

От самото си начало като програмата на Пентагона APRANET до превръщането му в глобална платформа, обвързваща по-голямата част от човечеството интернет е американски проект, използван от военните и разузнавателните служби. IP адресите на всички новопоявяващи се сайтове и потребители на интернет бяха разположени на американска територия и регулирани от американски институции. Това се оказа обаче основен инструмент за американизираният характер на глобализацията и американизираните правила на функциониране на глобалната икономика, обосновавани от глобалната политическа икономия. Това обаче не продължи дълго. През 2013 г. работещият преди това в американската Национална агенция за сигурност Едуард Сноудън разкри, че американските разузнавателни служби имат достъп до данните на милиони хора по света, събирани от американските дигитални

компании и предавани на американските власти, т.е. свободното глобално дигитално пространство с доминиращи американски компании всъщност се използва за глобален контрол върху света от САЩ. Ако техните разузнавателни служби събират без ограничения данни за милионите потребители на американските дигитални гиганти Google, Facebook, Amazon и пр., то всяка държава, в която те действат е под американски контрол. Неслучайно възходът на интернет съвпада с върховия етап на възхода на американската хегемония и опит за създаване на монополярен свят под американски контрол след рухването на СССР и източноевропейския социализъм. Неслучайно той се възприема като символ на глобализацията, водеща до премахването на границите и на националния суверенитет, а глобалното управление на американските корпорации и наднационални институции се разглежда като бъдещето на човечеството. И възходът на глобалната политическа икономия в много отношения съвпада с този период и не е случайно също, че тя се появява и разпространява най-активно най-напред в американските университети. Затова и американското списание „Форин ъфърс“ пише: Днес Американската агенция за национална сигурност дебне на Интернет и слуша всички видове комуникации.“ Затова и: „Китай, от своя страна, налива ресурси в своя полупроводникова индустрия, която би го предпазила от американски заплахи“ (Farrell, Newman, 2020).

Към това се добавя и фактът, че всяка от дигиталните компании, обслужващи съответните потребители могат чрез техните смартфони да събират огромно количество данни за тях, за това къде се намират, какво посещават, с какво се занимават и така да реализират контрол върху тях. Когато тези компании са транснационални тези данни отиват някъде другаде, включително и в разузнавателни отделения и кибервойски на тези държави, които могат да ги използват за съответни цели. Затова в нарастваща степен всяка страна е заинтересована да може да защити своето население и неговите данни, особено когато дигиталните компании на тяхна територия са транснационални. Досега САЩ, благодарение на глобалната роля на своята валута и своята икономика, съчетана с факта, че техните технологични компании действат в голямата част на света можеха да събират данни, да въздействат и манипулират, да водят технологични войни, да налагат санкции и да променят в свой интерес вътрешния живот на една или друга страна, утвърждавайки своята хегемония. Можеха да локализируют всеки човек, включително и представител на съответни държавни звена на чужда държава, ако е необходимо чрез дрон или по друг начин да го неутрализират. В нарастваща степен обаче големите страни, които се превръщат в техни конкуренти се опитват да се освободят от тази зависимост.

Разместването на геополитическото съотношение на силите с възхода на Китай промени ситуацията и с глобализираното дигитално пространство и

глобализираната дигитална икономика под американски контрол. Възходът на Китай използва американизираната глобализация, но в китайска версия на национална политическа икономия, която запазва суверенитета върху своята територия. Превръщайки се в глобален конкурент на САЩ, Китай много добре разбира, че интернет е американски проект и затова и не се поддаде на тенденция на разглеждане на киберпространството като на място без граници. Напротив, прие че и там водещ е принципът на националния суверенитет. Така както заявява, че създава свой собствен цивилизационен модел на социално и икономическо развитие, различен от този на другите страни, наричан „социализъм с китайски характеристики“, така претендира да изгражда и свое суверенно дигитално пространство, изтъквайки че всяка страна има право да избира свой собствен път на киберразвитие, модел на киберрегулация и интернет публични политики. Си Цзинпин създаде специална агенция „Администрация по киберпространството на Китай“, която има за задача да контролира онлайн съдържанието, да укрепва киберсигурността и развива дигиталната икономика. Китайското дигитално пространство не е глобализирано, а е заето от китайски компании – вместо Google има Baidu, вместо Amazon – Alibaba. Uber създаде свое поделение в Китай, но китайците създадоха своя компания за споделено пътуване Didi Chuxing, която през 2016 г. отстрани Uber от страната им, изкупувайки неговото регионално поделение и разгръщайки тя самата дейност в цяла Азия, Латинска Америка, Русия, Източна Европа.

Говори се за Велика китайска дигитална стена (The Great China's Firewall), през която не можеш да стигнеш до американски социални мрежи като Facebook, Twitter, YouTube, Instagram, WhatsApp. Китай нареди на държавните и обществени институции да премахнат чуждестранните компютри и програми до края на 2022 г. с цел увеличаване на технологична независимост, което създава предпоставки за прекъсване на веригата за доставки на високотехнологични продукти между САЩ и Китай. През 2020 г. трябва да бъдат подменени 30% от компютрите и другите дигитални устройства и програмно оборудване, през 2021 г. – 50% от тях и през 2022 г. – останалите 20%. Така десетки милиони компютри ще бъдат заменени с домашни модели, произведени от компании като Zhaoxin, YMTS и ChangXin Memory (Lyons, 2019). Половин година преди това бе пуснато разпореждане на правителството за разработване на национална операционна система „за военните“, която да замени досегашния Уиндоуз и така да защити военните сили от хакерски атаки и преднамерени дефекти в програмите с цел проникване до съдържащите се в тях данни от страна на американската компания и правителство (Simranu, 2019). Досега интернет се базираше на американски протоколи, но се очаква Китай да създаде свои протоколи за суверенния си интернет. А това ще има следствие за търговията, споделянето на данни,

информация, знание, за геополитиката. Ако, например китайската компания Huawei строи голяма част от телекомуникационната структура, свързана с 5G технологиите в Полша и Чехия, а това бъде свързано и с протоколи, базирани в Китай, това означава алтернативна на досегашната дигитална обвързаност със САЩ.

По същият път върви и Русия, която след идването на Путин най-напред обяви, че ще изгражда „суверенна демокрация“ и със закон обяви финансираните от други държави неправителствени организации за „чуждестранни агенти“. Променя приетата през 1990-те години по времето на Елцин конституция и заявява, че руското право има приоритет пред международното, че заемащите ръководни длъжности в правителството и членовете на парламента не могат да имат двойно гражданство, че да се кандидатираш за президент трябва да си живял поне 25 години в Русия. Тази тенденция на засилващ се суверенитет много ярко се изразява по отношение и на дигиталното пространство. Русия изисква от чуждите дигитални компании, действащи на нейното дигитално пространство да държат данните за руснаците на нейна територия и блокира сайтовете, които се разглеждат като заплаха за нейната национална сигурност, а неспазването на това изискване се наказва с глоба от 18 милиона рубли. Руската „Дума“ прие специален Закон за суверенен Рунет и държавата го реализира, създаде е специални институции за контрол на своето дигитално (цифрово) пространство. Русия развива своя Рунет като алтернатива на намиращия се под американски контрол глобален Интернет и създава възможности той да бъде изключен от глобалното дигитално пространство при заплахи за сигурността ѝ. Държавата го реализира чрез своята компания „Ростелеком“ и в него през 2019 г. са над 95 милиона души или 78 % от населението на страната. Той се регулира от държавната организация за контрол „Роскомнадзор“, която през 2019 г. е имала регистър на забранени 313 000 сайта (Коломыченко, 2020). Вместо търсачката на Google на руснаците се предлага търсачката на руската компания Яндекс. Повечето руснаци са не във Facebook, а във ВКонтакте. Руският милиардер Алексей Мордашов създава руска версия на търговска екосистема от типа на американската Amazon. Опасявайки се от американски санкции, Министерството на икономическото развитие на Русия започна създаването на руски аналог на популярната услуга Github, принадлежаща на Microsoft – собствено хранилище на проекти с открит код. Така няма да има опасност при санкции Русия да загуби възможности в тази област.

Законодателно бяха забранени техническите устройства – мобилни телефони, компютри, смарт телевизори и т.н. да са заредени с чужди програмни продукти, тъй като по този начин може да бъде събирана информация, да се извършват хакерски нападения и пр. Продавачите на различни дигитални продукти са задължени предварително да ги оборудват и продават само с

руско програмно оборудване. От края на 2019 г. влезе в действие постановление, според което държавните структури и регионалните властови институции не могат през следващите две години да купуват програмно-апаратни комплекси на системи за запазване на данни, произведени от други държави. Това се прави с цел осигуряването на безопасност на критичната информационна структура на Руската федерация.

В САЩ също расте страхът от това, че чуждите дигитални технологии могат да бъдат опасни за сигурността, тъй като чужди държави чрез тях могат да събират информация и да оказват съответни въздействия. Затова те отказаха да ползват китайското оборудване на Huawei. Отказаха да купуват и китайските дроне, които се разглеждат като опасност за американската национална сигурност. По подобен начин САЩ не искат да ползват програмите за сигурност на руската компания Касперски, защото се опасават, че тя може да бъде опасна за тях, докато в същото американските фирми предлагат свои програми, които им дават възможност да събират всякаква информация за потребителите. От своя страна Huawei се отказва да ползва приложения и услуги, свързани с американската Google – Maps, Drive и пр., създавайки свои аналози за тези услуги в смартфоните, които пуска на пазара.

В Германия и Австрия, имаме специфично проявление на нежеланието на външни субекти да контролират германската територия, състоящо се в отказ да предоставят право на компанията Google и по-специално на нейното поделение Google Maps възможността да картографира милиони километри от пътищата в страната и да се използва от гражданите, тъй като това прецизно картографиране предоставя възможности и информация на една компания, което може да бъде рисково за тях. Иран започна да търси начини да огради своето дигитално пространство след като през 2009 г. САЩ и Израел използваха супервируса Stuxnet срещу ядрената му програма, оборудвана с компютърни устройства, базирани на Windows, направени от американска компания и уязвими за атака.

Тази тенденция се разгръща усилено във всички страни в БРИКС, в които живеят 3.2 млрд. човека и които осъзнават, че дигиталните услуги предлагани от чуждите корпорации се плащат с техните данни и удрят по суверенитета им. Затова и в приетата през през 2019 година декларация на срещата на лидерите на Бразилия, Русия, Индия, Китай и Южна Африка в Бразилия се говори за преход от БРИКС към КиберБРИКС, основан на техния съвместен КиберБРИКС проект, поставил си за цел да се обуздае властта на чуждите технологични компании и получаването на дигитален суверенитет. За тази цел променят законодателството си, предприемат всички мерки данни за техните граждани да не отиват извън страната. Вече има сайт под това заглавие и екип на тези страни работи в тази посока. Китай има най-голям опит, който доразвива в момента с помощта на въвеждането

на 5G мрежите и изкуствения интелект, където се конкурира със САЩ. По същия път вървят и другите страни от БРИКС, споделяйки опит помежду си, а това е групата държави, която в много отношения задава посоките на развитие на световната икономика. (Belli, 2019) Такава американска глобална технология като GPS, чрез която може да се локализира всеки и всичко по света, се замества с национални конкуренти в Китай, Япония, Индия, Русия, и дори в ЕС има такива тенденции. Големите компании в момента могат да проследят всяка крачка кой къде е ходил и къде е бил във всеки един момент на живота му, благодарение на множеството приложения на мобилните телефони, обслужвани от тях. Вестник „Ню Йорк Таймс“ например е получил през 2019 г. 50 милиона геолокационни данни на 12 милиона американци в продължение на много месеци и откриват, че те се продават на заинтересовани лица и институции (Thompson, Warzel, 2019). Така не само частни субекти, но и заинтересовани държави може да контролират всекиго по света, което ражда реакция, особено когато става дума за големи държави, които са в конкурентни отношения със САЩ и техните компании, събиращи такива данни. Затова и се търсят начини да се възпрепятства това. Разгръща се дигитален протекционизъм, свързан с ограничаване на извличането на данни от чужди компании и това води до тенденция на фрагментизация на интернет. Все повече държави блокират чужди сайтове и приложения, позовавайки се на националната сигурност и това започва да ограничава и електронната търговия, която е зависима от открития достъп до данни. САЩ, ЕС и Китай си създават свои собствени правила в това отношение, които в много отношения не са съвместими.

Затова и дигиталният суверенитет става водеща характеристика на държавите, борещи се за националните си интереси в условията на мултиполярен свят. При това дигиталните железни завеси в условията на нови типове войни се утвърждават в две основни измерения. Първото е в дигиталното пространство, което е в максимална степен под национален контрол и така се блокират атаките и манипулациите отвън върху държавите. Второто са реалните сухоземни, морски и въздушни граници на държавите, които също се дигитализират, за да може да се реагира на новия тип дигитални военни технологии. Във въздушните граници се налага контрол, който да може да констатира дори миниатюрни дроневи или рояци от минидроневи с военно или разузнавателно значение. На сухоземните граници, наред с физическите стени се поставят безброй камери и сензори, изграждат се така нар. „умни стени“, снабдени с интернет на нещата, събиране на големи данни и алторитмична реакция с помощта на изкуствен интелект.

Това е съпроводено с тенденции на нарастваща регулация в рамките на националните държави на представяното по-рано като напълно „свободно“ дигитално пространство и засилващи се искания за контрол върху глобал-

ните дигитални монополи. В редица страни имаме блокиране на социални мрежи и сайтове или изобщо интернет в един или друг период. Наблюдава се в Турция, Иран, Египет, Индия, Мианмар, и други места. В ЕС бе приета нормативен документ за защита на личните данни. Растат исканията за контрол върху съдържанието.

Техно-национализъм и иновационен меркантилизъм

През 2018 г. „Вашингтон пост“ резюмира битката между Китай и САЩ със заглавието „Китай и САЩ: сблъсъкът на техно-националисти“ и показва как китайската политика на защита на високотехнологичните китайски компании се сблъсква с американската протекционистка политика по отношение на тези компании, тъй като САЩ в нарастваща степен са в паника, че губят доминацията си в технологиите на бъдещето след като стана ясно, че през 2017 г. в Китай са регистрирани повече патенти, отколкото в САЩ, ЕС, Япония и Южна Корея, взети заедно (Yongnian, 2018). А през 2018 г. Китай надмина САЩ по брой на научни публикации и все повече китайските научни публикации са цитирани навсякъде по света.

Техно-национализмът се проявява в различни форми, но основното е, че се поставят все повече препятствия в защита на интелектуалната собственост, новите технологии, научните открития в рамките на националните държави. В Китай инициативата „Направено в Китай“ е свързана с ефективни бариери срещу чужди компании, опитващи се да овладеят неговия пазар. В САЩ са силни страховете от това, че китайските студенти и учени там може да крадат и пренасят американски технологични секрети в страната си, поради което по всякакъв начин се опитват да предотвратят това. Стремешът е по всякакъв начин те да бъдат прогонени или възпирани от идването в Америка, а американските изследователи попадат в ползрението на ФБР при контакт с тях. Все по-често на висококвалифицирани китайски учени се отказват китайски визи. Китайските институти „Конфуций“ за обучение на китайски език в американските университети се закриват. Американските стартъп компании отказват финансиране от китайски компании, защото иновациите, които създават може да отидат в чужди ръце. Кражбата на технологии се превръща в основен елемент на международната надпревара, както и кражбата на специалисти и компании за разработка на тези технологии. Същевременно тяхната защита от държавите също се превръща в част от международната конкуренция и нова надпревара в ново разположение на съотношението на сили в глобален план. Кражбата и защитата от кражба на технологии се превръща във все по-важна задача на структурите за сигурност.

Технонационализмът е свързан и с нова оръжейна надпревара. Китай си е поставил за цел до 2030 г. да бъде водещата сила в изкуствения интелект, а Индия до 2030 г. е решила изцяло да дигитализира производствената сфера. САЩ също са си поставили за цел до 2030 г. да станат водещата държава в технологиите в сферата на производството и воденето на война (Rosen, 2019). Правителствата навсякъде приемат стратегии за развитие на дигитални технологии, финансират изследователска и развойна дейност, както и образованието в съответната посока, нагаждат търговската и финансова политика към стимулиране на иновациите. На това се гледа като свързано със стратегиите за национална сигурност, тъй като технологическото изоставане означава зависимост от държавите, които са по-напред в това отношение.

Наскоро бе публикувана осъвременена версия на „Глобалния меркантилистски индекс“ от доклад на Фондацията за информационни технологии и иновации, в който се ранжират 60 държави по 18 променливи, като се почне от достъп до пазарите и се стигне до защита на интелектуалната собственост. Според него Китай е най-меркантилистката по отношение на иновациите страна в света. Възпрепятства външни играчи да заемат позиции на китайския иновационен пазар. Десетте държави след нея последователно са Индия, Бразилия, Индонезия, Аржентина, Тайланд, Виетнам, Русия, Саудитска Арабия, Нигерия, Турция. По същество страните от БРИКС демонстрират висок меркантилизъм. САЩ не са включени в проучването, чийто основен извод е, че все повече страни в нарастваща степен се стремят към растеж на основата на иновации и същевременно се ориентират към политики на меркантилизъм спрямо иновациите (Foote, Ezell, 2019).

Особено важно място заемат национализмът и меркантилизмът в областта на изкуствения интелект, при чиято разработка се разгръща в момента глобална надпревара между големите сили, подобна на тази някога във връзка с ядреното оръжие. Създава се нагласата, че страната, която води в областта на изкуствения интелект ще се превърне в новата глобална сила. За да се придобие технологическо лидерство водещите държави в света разгръщат стратегии на нарастващи дигитални инвестиции, бързи иновации, ефективни системи на данъчно облагане и трансфер на технологии. Китай вече изпревари САЩ по средствата, които отделя за научни изследвания и развитие на технологиите. През 2015 г. той обяви десетгодишен план от 1.68 трилиона долара за трансформирането на икономиката си с помощта на изкуствения интелект, което да го превърне във водеща сила в света. Това води до нов тип геополитика, характеризирана в литературата като национализъм на изкуствения интелект, тъй като на изкуствения интелект се гледа като на ключов фактор за придобиване на военно, икономическо и политическо превъзходство. Ако при надпреварата в ядреното въоръжаване се търси превъзходство във военната сфера, то сегашната надпревара в областта на изкуствения интелект дава

възможност за превъзходство и в икономическата и политическата сфери, поради интегралния и конвергентен характер на тази технология. Започва да се говори, че който „успее да поведе в областта на изкуствения интелект до 2030 г. ще управлява света до 2100 година“ (Gill, 2020).

В този контекст се появяват политики на иновационен меркантилизъм, за което особено силно е обвиняван Китай. Увеличават се структурите и действията по кражба на интелектуален и човешки капитал в сферата на изкуствения интелект, паралелно с мощни държавни стратегии в тази област. Говори се за развитие на ИИ-неоколониализъм в отношенията между страните лидери и страните аутсайдери в областта на изкуствения интелект. Френският президент Макрон обяви, че неговата цел е европейският суверенитет в изкуствения интелект. Национализмът в тази област се проявява в политики, гарантиращи икономическите и военни предимства в изкуствения интелект, борба срещу копирането на новите технологии, мерки ограничаващи международната търговия в тази област, опити за подкопаването на опитите на други страни да придобият национален технологичен суверенитет.

Деглобализацият потенциал на новите технологии

През XX век деглобализацията става възможна в резултат на две световни войни и наличието на технологиите на Втората индустриална революция. Сега технологиите на Четвъртата индустриална революция също съдържат потенциал за деглобализация. Тогава технологиите на масовото производство и масовия потребител дават възможност чрез кейнсианското стимулиране на потреблението да печелят и производителите, независимо от високото преразпределение на доходите. Сега основната тенденция е персонализация на потреблението и появата на технологии, които са предпоставка за деглобализация – от технологиите във фотоволтаичната и вятърна енергетика до технологии в производството, което се роботизира и все по-масово се използват адитивни технологии, разрушаващи глобалните стойностни вериги. Именно те бяха главният фактор досега за глобализацията. Отслабването на този фактор директно ще има следствия и за движещите сили на досегашния процес на глобализация.

А автоматизираните фабрики намаляват предимствата на местенето на производството в страни с по-ниско равнище на заплащане и това ще създава предпоставки за връщане на производството в страните, от които е излязло. Появяват се понятията рещоринг (reshoring) и бекшоринг (backshoring) – завръщането на индустриалното производство в държавите, от които то е излязло в периода на третата индустриална революция, представляващо алтернатива на предходното офшоринг (offshoring) – изнасяне на индустриалното производство към страни с по-ниска цена на работната сила.

„Направено в Америка“, „Направено в Германия“, „Направено в Норвегия“ и т.н. отново става изгодно за големите индустриални компании, които са създавали преди това глобални стойностни вериги в търсене на конкурентно предимство на евтина работна сила. Стотици американски, германски и други компании са тръгнали вече по този път. Изследванията показват например, че през 2018 г. имаме рекорд в процеса на решоринг на американски компании от 2010 г. насам като общо 1379 компании са се завърнали в САЩ и е спряно продължилото десетилетия преди това намаляване на заетите в индустриалното производство, а има дори известно увеличаване на техния брой (Moser, 2019). Три са основните причини за тази тенденция на реиндустриализация на развитите страни. Първата е автоматизацията и заместването на живия труд с роботи. Втората е, че автоматизираното производство дава по-малко дефекти и по-добро качество. Третата причина е растежът на работната заплата в Китай и други големи дестинации, което прави преместването на производството вече по-малко изгодно. Възприемането на технологиите на четвъртата индустриална революция благоприятства решоринг или бекшоринг.

Много важна роля за оформящата се геополитическа промяна ще има и въвеждането на 5G технологиите, чрез които данните ще се разпространяват 100 пъти по-бързо в сравнение с предходните интернет връзки и ще могат да свързват и поддържат огромно количество сензори, устройства, приложения. Ще се засилят възможностите на доставящите оборудването за тези технологии да събират и въздействат върху огромно количество важни лични или бизнес данни или по време на война да изключват цели системи, което да бъде мощен инструмент за въздействие. Неслучайно официални лица в ЕС поставят въпроса за „технологически суверенитет“ спрямо САЩ и Китай (Gorman, 2020).

Глобализацията и появата на глобална политическа икономика стават с утвърждаването на САЩ като водещата сила в глобалната финансова система, благодарение на доминиращата роля на долара като разменна единица в световен план – до 1971 г. във версията на долар със златно покритие, а след това чрез плаващия курс и мястото на САЩ в глобалната икономика. Сега се поставя началото на дигитални валути, което както наскоро прогнозира професорът по икономикс от Харвардския университет Кенет Рогов, ще води тепърва до дигитални валутни войни. Той прави тази прогноза в контекста на съобщенията за разработката от Facebook на своя дигитална валута Либра и на обявените от Китай планове за пускане в обръщение на свои дигитални валути (Rogoff, 2019). На срещата на лидерите на страните от БРИКС през ноември 2019 г. също се обсъжда въпросът за създаване на обща криптовалута за осъществяване на плащанията помежду им, което ще означава елиминиране на американския долар. Такива намерения изразява и Швейцария, а

и други страни, включително и ЕС. Марк Цукърбърг вече обяви пред американския конгрес, че САЩ повече няма да имат монопола върху регулацията върху следващото поколение единици за разплащане. Редица други държави в този контекст проявяват намерение за свои дигитални валути, което ще лиши САЩ от възможността да налага своите финансови санкции и контрол над други държави, както са правили досега. В края на 2019 г. осемнадесет централни банки на различни държави обявиха, че възнамеряват да пуснат в обръщение суверенни дигитални валути (Zheng, 2019).

Така, ако през първата индустриална революция доминира златният стандарт, а през втората – американският долар със златно покритие, при третата – плаващият курс на американският долар, през четвъртата се очертава тенденция криптовалутите да заменят общите преди това парични единици за глобална размяна, чрез които се осъществява и хегемония на една отделна страна. Това също ще става предпоставка за тенденции на де-глобализация.

Нарастващи рискове и кибервойни

Нарастващите рискове, несигурност, дезинформации, манипулации и кибервойни се увеличават паралелно с дигитализацията на държавните институции, ускореното въвеждане на интернет на нещата и дигитализацията изобщо. Колкото по-взаимосвързана е една система, в толкова по-висока степен цялата тя е уязвима като цяло на проблемите в отделни нейни елементи. С включването на милиони взаимосвързани устройства в глобалната мрежа, на нови и нови сензори става все по-лесно на отделни лица, групи, държави да сканират интернет или уязвимите устройства. Проучванията показват, че в много случаи са необходими дори само пет минути, за да се открие и увреди един нов механизъм, свързан с интернет. Още повече, че много от крайните точки на мрежите не са конфигурирани оптимално с оглед сигурността. Така интернет все повече се милитаризира, превръща се в оръжие за всякакви престъпни дейности, атаки, войни (Anstee, 2019).

Новите технологии рязко увеличават всякакви възможни манипулации и рискове. Самите технологични гиганти участват по различни начини в този процес. Така например в Google всяка минута имаме 3.8 млн. търсения на различни неща, при което обаче това което излиза е манипулативно подчинено на определени интереси на компанията (Grind, Schechner, McMillan, West, 2019). И това е само едно от многото проявления на опасни тенденции. Според някои автори алгоритмите на търсачката Google лесно могат да променят гласоподавателните предпочитания при избори на 20 % от избирателите, а при някои демографски групи до 80 % от тях, без те и да подозират, че са манипулирани (Artyukhina, 2019).

Според „Глобалния дезинформационен порядък“ – доклад на учени от Оксфордския университет нараства броят на държавите, в които имаме координирани кампании по манипулация на социалните медии. През 2017 г. това е ставало в 28 държави, през 2018 г. – в 48, до септември 2019 г. – 70. Водещ обект на такива кампании е Facebook, в който това е ставало в 56 държави в света. За тази цел има специално формирани „кибер войски“ (Bradshaw, Howard, 2019, 1-2). САЩ вече няколко години наред обвиняват Русия, че се е намесила чрез интернет в техните избори за президент и че може да се намеси и в изборите през 2020 г. Ако е възможно от всяка точка на планетата да влияеш, манипулираш и въздействащ върху хората в една държава, то естествено е, че това ще има като реакция ограждане от опасностите.

Дигиталната икономика е свързана с огромно количество рискове – масова манипулация и кражба на данни и информация, измами, водене на войни. Същото е и с данните на частните потребители на мрежата. По данни от 2016 г. годишните загуби от кибератаки в света са били 450 милиарда долара, а експертните и оценки и прогнози са били за толкова бързо тяхно нарастване, че през 2021 г. те може да достигнат 6 трилиона долара (Desjardins, 2017). Само година след това обаче данните се коригират нагоре. Според генералния секретар на ООН през 2017 г. общите загуби от кибернападения са 1.5 трилиона долара, през 2022 г. се очаква да станат 8 трилиона и след това ускорено да стигнат до 25 трилиона (Крутских, 2019). Като се има предвид, че световният БВП през 2017 г. е бил 80 трилиона, то това е гигантска загуба, можеща да съсипе цели държави, които ще се опитат да направят всичко, за да предотвратят това.

Традиционно войната досега се е водела в три пространства – сухопътно, водно и въздушно, което съответства и на три типа войски. Сега се създават още два типа войски за още два типа пространство – единият са космическите войски, предназначени за войни в космическото пространство, а другият са кибервойски, предназначени за войни в дигиталното пространство, което от своя страна обаче пронизва и прави зависими от себе си всички останали четири пространства, в които доминират дигитални технологии. Към структурите за вътрешна сигурност на държавите навсякъде водещо място започват да заемат институциите, занимаващи се с киберсигурност на различните обекти. В Русия, която през последните години непрекъснато е обвинявана за намеса чрез интернет в политически живот на САЩ и други държави, към нейното Министерство на външните работи е създаден специален отдел за разработка и прилагане на държавна политика в международната информационна сигурност. В неговата дейност се взема предвид, че социалните мрежи на Facebook и YouTube работят в сътрудничество със структури като ФБР и ЦРУ, събират информация за потребителите, разпространяват дезинформация и антируски фалшификати. Тъй като традиционните войни вече не са

достатъчно успешни дори за най-мощна държава като САЩ в техните войни във Виетнам, Афганистан, Ирак, то сега водещо място заемат, наред с икономическите и технологическите войни, кибервойните, насочени към разрушаване на дигиталната инфраструктура, особено на държавни институции, комуникационни системи, военни структури на противника. А тъй като в Стратегията за национална сигурност на САЩ Русия и Китай са обявени за техни противници, то и разгръщащите се дигитални битки и противодействия се реализират особено силно между тези три страни.

В същото време нараства и вътрешният дигитален контрол върху поведението на гражданите, като причина за това е не само нарастването на онлайн престъпността и изобщо престъпни действия, при които се ползват дигитални технологии, но и това, че те могат да нанесат все по-големи поражения. Затова навсякъде започват да се въвеждат технологии за лицево разпознаване за борба с престъпността. Индия иска да изгради най-голямата система за лицево разпознаване в света. В центъра на големи столици като Лондон и Москва този тип системи започват да се използват за откриване на хора, виновни за различни престъпления. В Китай бе приета наредба, според която от декември 2019 г. всеки ново регистрирал се потребител на мобилен телефон и на интернет оставя сканирано лицето си на компанията, на която става абонат, за да може да ползва услугите ѝ и именно лицевото разпознаване му дава възможност да работи с тях. Те нямат право да дават своите устройства за ползване от други хора. Създадени са строги правила за съдържанието, създавано с виртуална реалност или изкуствен интелект. Тяхното използване при онлайн видео или аудио съдържание трябва да бъде ясно отбелязано и съобразено със съответни правила, за да не се окаже така голяма измама (*deep fake*).

Броят на камерите за контрол на гражданите по света расте с огромна скорост и това се превръща в един от най-бързо развиващите се бизнеси. САЩ са страната с най-много камери в света на човек от населението. През 2019 г. там са били монтирани 50 милиона камери или по 15.28 камери на 100 човека. След тях е Китай, където има по 14.36 камери на 100 човека, но в абсолютен брой, поради много по-голямото население там камерите са 200 милиона. След тях следват Великобритания, Германия, Холандия, Австралия, Япония, Виетнам и т.н. (Aamir, 2019) Камерите и сензорите за контрол стават типична характеристика за границите от всякакъв вид – както вътрешните граници на личното жилище, училища, учреждения, компании, така и в особено висока степен по границите на държавите, създавайки един свят на тотален контрол с идеята да се блокират нарастващите рискове.

За увеличаването на границите нарастващо значение има фактът, че скоростта и мащабът на движение на хора и стоки по планетата, паралелно със загубата на действие на антибиотиците и възхода на синтетичната биология

и генното инженерство, водят до рязък скок на биорисковете и глобалните епидемии, които с невиджана скорост могат да обхванат планетата и да унищожат стотици милиони хора. Ярък пример за това стана глобалната паника, свързана с появата и скоростта на разпространение в Китай на короновируса в началото на 2020 година. Появиха се твърдения, че „пътят на коприната“, свързан с глобалното икономическо настъпление на Китай така става път на разпространение на глобални епидемии. Засили се нагласата, че рисковете от глобални пандемии или локални, но таргетирани съобразно особеностите на генотипа на определени територии в евентуални биовойни влизат в рязък конфликт с принципите на свободна търговия.

Технологични войни

Първата и Втората световни войни се водят с технологии на втората индустриална революция, които са предпоставка за използването на масови армии войни, избиващи десетки милиони хора. Третата световна война е „студена война“, характерна за третата индустриална революция, в която върви надпревара във въоръжаването и преди всичко в ядреното оръжие, но основни инструменти в битката са идеологията, културата, енергетиката, курса на валутите, търговията, манипулацията, поради което в биполярния свят на източноевропейския социализъм и капитализма от центъра на световната система побеждава икономически и идеологически по-силният Запад. Сега в условията на четвърта индустриална революция се появяват нови тип войни, които все повече ще добиват разпространение – технологичните войни. Те са свързани на първо място с конкуренцията за получаване на предимство в новите технологии, което може да стане превъзходство и в икономическата, политическата, идеологическата и военна сфера. Налага се в глобален план тезата, че купуването и ползването на технологии от алтернативна геополитическа сила те поставя в зависимост от снабдяването с тях от нея и другите геополитически сили се борят срещу това, независимо дали става дума за военни, енергийни, комуникационни и пр. технологии. Води се битка за ограничаване на противника във всички видове технологии и в множество различни версии. САЩ налагат ограничения на Турция за това, че купува от Русия военни технологии и правят всичко възможно да накарат България от тях да купува военни самолети, както поради печалбата, така и поради съвместимостта с други натовски технологии. Води се битка срещу това в България да се строи руска ядрена централа Белене с руско оборудване и наложила волята си над българските правителства. Води се битка срещу хардуеъра и софтуеъра на дигиталните технологии на конкурентите, тъй като те са инструмент за събиране на данни, за масово въздействие, евентуално за водене на войни. Битката се пренася също в сфе-

рата на човешкия капитал – да откраднеш евентуално специалистите, които могат да създадат тези технологии или ако не можеш да го направиш, да ги убиеш, както се случи с убийството очевидно от западни служби на редица руски учени през изминалите години.

Имаме нарастващо технологично разделение между САЩ и Китай. От една страна, американското правителство забрани на китайски компании да купуват американски технологични компоненти, да инвестират в американски технологични компании, да влагат в своите технологии американски части. От друга страна, китайското правителство създаде фонд от 20 милиарда долара в подкрепа на китайската независимост в производството технологии, създаде и подобен фонд в подкрепа на производството на китайски полупроводници. Създаде специална инициатива за „сигурност и контрол“, насърчаваща правителствените институции и държавните предприятия да купуват технологии, в които няма американски елементи. В областта на смартфоните 85 % от китайския пазар е на четири големи китайски компании и по-малко от 1 % от него е на американски []. В започналата технологична война между САЩ и Китай най-характерен пример стана американската атака срещу китайската компания Huawei, произвеждаща оборудване за безжичен широколентов интернет. САЩ затварят своите пазари за тази компания и се опитват да ударят нейния бизнес в целия свят, обвинявайки я, че нейното оборудване за 5G мрежите подкопава глобалната сигурност, тъй като чрез него е възможно китайското правителство да следи целия свят. Затова и искането е целият свят да стои далеч от Huawei. В Германия шефът на немското разузнаване заяви, че германската инфраструктура не е подходяща за Huawei, на която не можем да се доверим. Както подчертава Джефри Сакс, иронията тук е, че оплакванията на американците се основават на собствената им дейност на следене на милиони хора по света и в САЩ (Sachs, 2019). По този повод MIT Technology Review излезе със статия, озаглавена „Враждата на Тръмп с Huawei и Китай може да доведе до балканизация на технологиите“ [2].

Мащабите на научно-техническо разузнаване и кражби на технологии от страна на държавите и големите компании са по-големи от всякога в историята. Така както САЩ в края на Втората световна война вземат в САЩ водещите германски учени, разработвали ракетни и други устройство и ги правят част от колективите за създаване на военни технологии срещу Русия, по същия начин бе заграбен и се извлича човешки капитал от цяла Източна Европа и от останалия свят, за да бъде използван в тази надпревара. Инструментариумите за кражба на човешки капитал от други страни във водещите направления на четвъртата индустриална революция се увеличават и усложняват. Благодарение на съвременните технологии директно се таргетират не само най-добрите специалисти в определена сфера, но и най-добрите

студенти и ученици. Създават се мощни организации за извличане на специалисти от всякъде по света, както чрез хедхънтърски фирми, така и чрез целенасочено организирани от американски структури по света конкурси, като се почне от конкурси по математика за ученици и се стигне до конкурси за стартър компании, чиито победители след това получават примамливи предложения да заминат за САЩ.

Ако при биполярния свят имаме ядрена надпревара и подготовка за ядрени войни сега имаме дигитална надпревара и водене на дигитални войни, срещу които се противодейства с бурна надпревара в изкуствения интелект, 5G технологиите и квантовите компютри, както и с все по-надигащи се дигитални железни завеси. Най-точното наименование днес не е нова студена война, нито хибридни войни, а дигитални войни, които се водят в множество различни версии, но предполагащи анонимност и липса на отговорност. От една страна, това става в традиционното физическо пространство, където типични анонимни участници в шпионаж и военни действия стават дроновете. Те се водят активно от времето на Обама насам, когато той предприе стратегия на намаляване на американската директна намеса с изпращането на хиляди войници по света, замествайки ги с дистанционни нападения, с всекидневни атаки с дронове в различни региони, които се увеличиха по времето на Тръмп. В момента 50 % от пилотите в САЩ са тренирани като пилоти на дронове за дистанционното им управление от хиляди километри, а делът на дроновете в армията на САЩ е нарастнал от 5 % на 31 % през 2012 г. (Gusterson, 2016) Вторият тип пространство, чрез което се водят засилващите се дигитални войни са интернет и всяко дигитализирано „умно устройство“, с което сме свързани, от където имаме възход на събиране на информация и манипулации. Един от термините, с които се нарича това са „дистанционни войни“ – стратегия, с която се намаляват загубите и сваля отговорността от едни или други действия. Пилотите са в САЩ, а дроновете, които управляват са например в Близкия Изток. Навлизаме в епоха на дистанционни нападения и дистанционни убийства.

Тези еднопосочни тенденции са предпоставка за отстъпление от реалностите на глобалната политическа икономия, възникнала през последните десетилетия. Те намират израз също в серия от реални икономически процеси през последните години, като намаляването на глобалната търговия и засилването на ограниченията върху движението на хора по планетата. За четвърта поредна година през 2019 г. се наблюдава намаляване на глобалните преки инвестиции – през първите шест месеца те са с 20 % по-малко в сравнение с второто тримесечие на предходната година. Според ежегодните доклади за инвестициите на ООН през 2017 г. те са паднали с 23 % в сравнение с 2016 г., през 2018 г. – с 13 % в сравнение с 2017 г. Основна причина за промяната са нарастващите ограничения от страна на държавите,

като сред тях особено важно място заемат реакциите срещу изкупуването на високотехнологични национални компании от чужди техни конкуренти, т.е. това е част от нарастващия технологически национализъм. През 2018 г. например 55 държави са въвели 112 различни мерки, които засягат чуждестранните инвестиции, като немалка част от тях са ограничения или регулации, свързани с националната сигурност, преди всичко с чуждата собственост върху важни технологии и инфраструктура в тези държави (World Investment Report 2019, XI, 1-3).

Така водещите икономически проявления на глобализацията като движението на капитали, стоки и работна сила бележат тенденции на отслабване. Като израз на кризисните процеси се наблюдава като цяло намаляване на инвестирането в производството и ориентацията към спекулации с финансов капитал, а дългът на компаниите, държавите и домакинствата е по-голям от всякога в историята, което води до прогнози за нова криза и масови недоволства, които също ще имат като следствие стремеж за решаване на проблемите в рамките на националните държави. Това се вижда и от възхода на политически сили с антисистемен характер, т.е. противопоставящи се в една или друга степен на отворените граници за движение на един или друг фактор на производството и искащи държавата да се намеси.

Заклучение: Глобална дигитална икономика vs национални дигитални икономики

При това положение с различна степен на вероятност са възможни две посоки на развитие.

Първата е на дигитална глобална политическа икономия, която е с по-малка вероятност, свързана със запазване на глобализираните икономики и съответно на глобалната политическа икономия, свързана с идеите на Световния икономически форум в Давос за Глобализация 4.0 с мултиполярен свят – либерален дигитален свят, който трябва да решава общите проблеми, свързани с нарастващи рискове и опасности, от които трудно можеш да се изолираш: (1) това са климатичните промени, раждащи апокалиптични прогнози, но и в по-умерените очаквания, според доклад на ООН половината от човечеството до 2050 г. може да остане без достъп до прясна вода, а паралелно да се появят стотици милиони климатични бежанци; (2) скоковете в глобалните дигитални монополи, превръщащи се в държави, подчиняващи милиарди хора; (3) гигантското неравенство, раждащо консервативни и популистки реакции; (4) вълните от имигранти, поради ускорено променящите се гигантски демографски дисбаланси – в Европа откъм Близкия Изток и Африка, в Северна Америка откъм Латинска Америка; (5) рязко увеличените рискове от глобални пандемии, резултат не само на про-

мените във вирусите и бактериите, станали резистентни на антибиотици, но и на биохакерството и създаването чрез биотехнологии на смъртоносни вируси. Тенденциите засега обаче са такива, че вероятността от запазването на глобалната политическа икономия в дигитален вариант е малка.

Втората много по-вероятна тенденция е на формиране на национални или регионални политически икономии на дигиталната икономика в резултат на възходящите прояви на дигитален национализъм и иновационен протекционизъм, дигитален суверенитет, дигитални войни, засилващи се опити за кражба на човешки и интелектуален капитал. Тази тенденция доминира не само в политиката на САЩ и Великобритания в момента, но и на Китай, независимо че той призовава за запазване на глобализацията и дори проявява амбиции да стане неин лидер, но в същото време неговата собствена стратегия и досега е била на много висок дигитален суверенитет и собствен цивилизационен модел на развитие.

САЩ и Великобритания, двете страни, чиито лидери започнаха процеса на глобализация на икономиките в края на 1970-те и началото на 1980-те години сега реализират противоположните стратегии. Те се подкрепят не само от консерватори и националисти, но и от лидерите на техните леви партии. Във Великобритания лидерът на лейбъристите Джеръми Корбин не се обяви срещу Брекзит, а в САЩ най-известният ляв политик от Демократическата партия Бърни Сандърс заяви, че той е „абсолютно против отворените граници“, защото това води до прииждане на бедни от целия свят, което „ще направи всеки в Америка по-беден“, т.е. ще означава практическа невъзможност да се реши проблемът с бедните в САЩ. Според него откритостта на границите е идея на десните сили, имайки предвид поддръжниците на глобализираната неолиберална икономика на свободно движение на стоки, хора, услуги, капитали (Knaggs, 2020). Така предходните глобалистски ориентирани системни партии в условията на нарастващо неравенство откриват, че могат да решат проблема с преразпределение на доходите, само затваряйки границите и решавайки го вътре в страните си.

Затова и с по-голяма скорост от всякога преди това в историята през последните години се изграждат стени между държавите. През 1991 г. стени-те изградени между различни държави са 15. През последните години обаче имаме много бързо изграждане на такива стени и вече има 77 стени между държавите (Hjelmgaard, 2018). На 16 януари 2019 г. американският президент Доналд Тръмп, изграждащ допълнителна стена между САЩ и Мексико, написа в Туитър: „В света сега има 77 големи или значими стени, построени между държавите, а 45 държави проектират изграждането допълнително на стени. Само в Европа от 2015 г. в досега са построени над 800 прегради. Всички те бяха признати почти на 100 % успешни“ (Karasz, 2019).

Може да се очаква ускоряване на този процес, тъй като потоците от климатични бежанци през следващите години ще се увеличат, а и локалните конфликти ще допринасят за бежански потоци. Факт е, че през периода между 2008 и 2018 година средно по 20 милиона души са напуснали своите домове, поради климатични бедствия, които ускорено се увеличават – през 2008 г. в света е имало 201 климатични бедствия, а в 2018 г. те са скочили на 1518 и очевидно тенденцията е да се увеличават [3]. Това ще засилва и натискът по границите. Изграждането на стени и огради, за да се блокират нарастващите равнища на вода в моретата и притокът на хора се превръща в един от най-бързо развиващи се световни бизнеси, заедно със задържането и депортацията на мигранти. Очакванията са през 2023 г. неговите размери да бъдат около 742 милиарда долара. Появява се феномен, характеризиран като „климатично-миграционен-индустриален комплекс“, състоящ се от частни компании, които печелят чрез предлагане на сигурност на националните държави от последствията от климатичните промени, включително и миграцията. Този комплекс включва частни центрове за задържане на бежанци, компании за изграждане на стени, консултанти по технологии за проследяване и специалисти по поставянето и използването им, фирми за депортация на мигранти, нарастваща армия от подизпълнители, печелещи от всичко това (Nail, 2020). За да се направят непроницаеми изгражданите стени и огради, протича процес на дигитализация на досегашните физически граници, които се обвързват с интернет на нещата, големите данни, изкуствения интелект. Нарастващо количество сензори, камери и други устройства, контролиращи всичко, което става по границите се градят във все повече държави. Протича процес на тяхната електронизация и на увеличаване на дигиталните устройства по границите, с които се следи всеки и всичко. Въвеждат се не само пръстови отпечатащи, но и лицеви разпознавания и биометрични показатели за установяване на всеки който преминава или се приближава към границите.

Нараства ролята и икономическата власт на държавите. Увеличава се броят на притежаваните от държавите суверенни фондове и предприятия. За периода 2005 –2017 броят на суверенните фондове нараства от 50 на 92. Три от първите пет най-големи компании в годишния списък за най-големи компании в света на сп. „Форчън“ за 2018 г. са три държавни китайски компании – Китайската държавна електрическа компания, Китайската петролна и химическа корпорация и Китайската национална петролна корпорация.

Световната търговска организация, която беше основна институция на глобализацията губи своите позиции и нейната роля намалява в контекста на водените в момента търговски войни. Световният дълг в края на 2019 г. е над 255 трилиона долара, като последните 20 години е нарастнал с над 170 трилиона и продължава ускорено да расте, което води до нарастваща

кризисна ситуация. Безработицата през последните години пада, но това не е фактор за възход на заплатите в развитите страни, а печатането на пари не води до очакваната инфлация. Неслучайно прогнозите на аналитиците от Банк ъв Америка Мерил Линч са, че идва краят на епохата на неограничен поток на стоки, хора и капитал между 1981 – 2016 г., а така и на глобализацията. Инфлацията и лихвените проценти са на най-ниското си равнище от 5000 години. Отбелязват, че растежа на глобалната търговия е паднал под глобалния икономически растеж и очакват тенденцията на отдалечаване от глобализацията да се засили през следващото десетилетие. Все по-автоматизираните фабрики ще намалят предимствата на местенето на производството в страни с по-ниско равнище на заплащане и това ще води до нарастващо връщане на производството в страните, от които е излязло и благоприятства нарастващ индивидуализъм. *„Държавите ще разработят открито национални индустриални политики и увеличат разходите за изследователска и приложна дейност, за да засилят локалните иновации, подкрепят зараждащите се индустрии и защитят националните шампиони от поглъщане от чужди компании“*, се казва в техния доклад. Паралелно с това се очаква под натиска на избирателите да се засили преразпределителната политика, а с това и повишаването на данъците. Намираме се в кипящата точка на тази промяна на преход от глобализация към деглобализация и 2020 г. вероятно ще даде началото на десетилетието на нейното разгръщане (Janda, 2019). От своя страна списание „Форбс“ говори за „терминален упадък“ на глобалния икономически ред, свързан с устойчиво намаляващата икономическа доминация на Запада и особено на САЩ спрямо останалия свят и на първо място Китай, както и с възхода на популизма на Запад. Най-вероятният сценарий на развитие е „постепенната балканизация на глобалната икономика“ (Hedrick-Wong, 2019).

Известно е, че в продължение на дълги години САЩ привличаха огромни ресурси чрез чуждестрани студенти в своите университети, а най-добрите от тях бяха просто заграбван от тях човешки капитал. Загубата на глобална хегемонна позиция и мултиполяризацията на света водят обаче до противоположната тенденция на ускорено намаляване на броя на младите хора, които желаят да отидат да се учат в САЩ. Намаляването на чуждите студенти от 2016 г. до 2019 г. насам е довело до загуба на 11.8 милиарда долара и над 65 000 работни места в Америка (Nedlund, 2019).

Великобритания се оттегли от ЕС, а Консервативната партия и Борис Джонсън, лидерът, който най-категорично искаше това получиха подкрепа от по-голямата част от британците. Същото е и със САЩ, които подобно на ситуацията след Първата световна война, когато се разпада Обществото на народите, се оттеглят от водещи международни споразумения като споразумението за ядрените оръжия със среден радиус, споразумението за клима-

тичните промени, Трансатлантическото и Тихоокеанското търговски споразумения. Китай, основният конкурент на САЩ за нов световен хегемон не е включен и не желае да се включва в нито едно от международните споразумения за оръжие. Постоянен лозунг на Тръмп е връщането на американските компании от чужбина в Китай, докато в началото на глобализацията основен елемент на политиката на Рейгън беше даването на възможност на компаниите да отидат по глобалните пазари и така да увеличат нормата на печалба. Национализмът е във възход и в Индия, и в нарастващо количество други държави по света.

Същевременно в САЩ се надига засилваща се вълна по посока на искания за борба с дигиталните технологични монополи, превърнали се огромни държави по мащабите на своите икономики и възможността да въздействат и манипулират милиони хора. Такава вълна се надига и на времето с възхода на глобалните монополи, опиращи се на икономиката на Втората индустриална революция, възхождаща в края на 19 век и стана предпоставка за ограничаването на монополите в държавите. В момента вървят търговски и технологични войни и през последните няколко години имаме ускорено намаляване на международните преки инвестиции. Търговски войни се водят дори между евроатлантически съюзници в НАТО. Френският президент наложи данък върху американски дигитални компании като Google и Amazon, а от САЩ отговориха с предложение за мита върху френското сирене и шампанско.

Всичко това ще бъде съпътствувано с увеличаване отново на дистанциите между губещи и печелещи държави, тъй като редица страни ще загубят възможности за самостоятелно ускорено развитие в ситуация, при която са оставили да им бъдат заграбени базисни ресурси – демографски, човешки капитал, финансов капитал и пр. (Проданов, Х. 2018)

Бележки:

[1] What can we expect in China in 2020?, Available at: https://www.mckinsey.com/featured-insights/china/what-can-we-expect-in-china-in-2020?cid=other-soc-fce-mip-mck-oth-1912--&sid=2998564088&linkId=79727127&fbclid=IwAR3pIcd3H_WPc2IqIX_rvHA2YHveguJ151eCvFznDy8pMI3BebQ4QOyFXmM, (accessed: 28.12.2019)

[2] Trump's feud with Huawei and China could lead to the balkanization of tech, In: MIT Technology Review, Available at: <https://www.technologyreview.com/s/613587/trumps-feud-with-huawei-and-china-could-lead-to-the-balkanization-of-tech/>, (accessed: 24.5.2019)

[3] Forced from Home: Climate-fueled displacement, Oxfam, Available at: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620914/mb-climate-displacement-cop25-021219-en.pdf>, (accessed: 25.2.2019)

Референции:

Проданов, Х., (2018). Четвъртата индустриална революция, промените в дигиталната икономика и новото разделение на държавите на печеливши и губещи, В: Европейски разногласия и световен хаос, ИК–УНСС, с. 249-259. (Prodanov, H., 2018, Chetvurtata industrialna revolyutsya, promenite v digitalnata i ekonomika I novoto razdelenie na durzhavite na pechelivshi I gubeshhti, in: Evropeyski ranoglasia I svetoven haos, IK-UNSS, pp. 249-259)

Коломыченко, М., (2020). “2010–2020: самое драматическое десятилетие Рунета. Как русский интернет стал одной из самых быстрых, удобных — и несвободных сетей в мире”, Available at: https://meduza.io/feature/2020/01/04/2010-2020-samoe-dramaticheskoe-desyatiletie-runeta?utm_source=facebook&utm_medium=main&fbclid=IwAR11AyECAPMRPC88qWaSAjJGg-9wYzvSHKsgKfpoRllyh3JdjBXrovbWoBk, (accessed: 4.1.2020)

Лютова, М., (2019). Глобальной протекционизм и загадка мировой торговли, Available at: <https://econs.online/articles/ekonomika/globalnyy-proteksionizm-i-zagadka-mirovoy-torgovli/?fbclid=IwAR3zwjBFgpiXFmPlLxtQD75AzzK00UWcWZttUtSe59iDuy2wlkTGhj85ng>, (accessed: 26.12.2019)

Крутских, А., (2019). “В ближайшее время ущерб от кибернападений составит 25 триллионов долларов в год”, Available at: <https://interaffairs.ru/news/show/24844?fbclid=IwAR1KVzwjQNpKzOuCU-Rkkz5rynDvXLNeuWMy-nALHr5rxJqgV370KN1U3uc>, (accessed: 16.12.2019)

Aamir, H., (2019). “Report finds the US has the largest number of surveillance cameras per person in the world”, Available at: <https://www.techspot.com/news/83061-report-finds-us-has-largest-number-surveillance-cameras.html>, (accessed: 6.12.2019)

Anstee, D., (2019). “2020 – The Year of The Weaponized Internet”, Available at: <https://www.cyberdefensemagazine.com/2020-the-year-of-the/>, (accessed: 13.12.2019)

Artyukhina, M., (2019). “Social Media and social control: How Silicon Valley serves the U.S. State Department”, Available at: <https://mronline.org/2020/01/03/social-media-and-social-control-how-silicon-valley-serves-the-u-s-state-department/?fbclid=IwAR2JKMIp-hdyCjnsH0mbPXJEJCSKHJiUDKif24gs2AOdHwNRapWLzM9WrVOK>, (accessed: 3.1.2019)

Belli, L., (2019). “BRICS countries to build digital sovereignty”, Available at: <https://www.opendemocracy.net/en/hri-2/brics-countries-build-digital-sovereignty/>, (accessed: 18.11.2019)

Bradshaw, S. and Howard, Philip N., (2019). “The Global Disinformation Order 2019- Global Inventory of Organised Social Media Manipulation”, Oxford.

Byanyima, W., (2019). “The shocking truth about inequality today”, Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/the-shocking-truth-about-inequality->

today?utm_source=Facebook%20Videos&utm_medium=Facebook%20Videos&utm_campaign=Facebook%20Video%20Blogs&fbclid=IwAR2ezfG8cRyyfpSt1bcuFiXCKhRITIZ0VU0Y_VpeNz5cpER4VL8If46myoY, (accessed: 21.1.2019)

Cimpanu, (2019). “Chinese military to replace Windows OS amid fears of US hacking”, Available at: <https://www.zdnet.com/article/chinese-military-to-replace-windows-os-amid-fears-of-us-hacking/>, (accessed: 28.5.2019)

Desjardins, J., (2017). “Cybersecurity: Fighting a Threat That Causes \$450B of Damage Each Year”, Available at: <https://www.visualcapitalist.com/cybersecurity-fighting-450b-damage/>, (accessed: 28.11.2017)

Durden, T., (2019). “63% Of All U.S. Jobs Created Since 1990 Have Been Low-Wage Jobs”, Available at: https://www.zerohedge.com/personal-finance/63-all-us-jobs-created-1990-have-been-low-wage-jobs?fbclid=IwAR3vJqMD3Rsat-9p5YfVK-7W-j-d6tYmdN36bldU8-zkc36P4xsnZd8_7yM, (accessed: 2.12.2019)

Farrell, H. and Newman, Abraham L., (2020). “Chained to Globalization: Why It’s Too Late to Decouple”, In: *Foreign Affairs*, January/February.

Gorman, L., (2020). “5G Is Where China and the West Finally Diverge”, Available at: https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/01/5g-where-china-and-west-finally-diverge/604309/?utm_campaign=the-atlantic&utm_content=edit-promo&utm_term=2020-01-05T11%3A00%3A13&utm_source=facebook&utm_medium=social&fbclid=IwAR0UDqiZpROFzQwtv5H3Zw-ZTCu5rjH_nSCIjkyRIuIl_OtSVUIrrEu8I, (accessed: 5.1.2020)

Griffiths, James (2019), When Chinese hackers declared war on the rest of us, Available at: https://www.technologyreview.com/s/612638/when-chinese-hackers-declared-war-on-the-rest-of-us/?utm_medium=tr_social&utm_campaign=site_visitor.unpaid.engagement&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR2IHmmkS2T6LVvWWwGCzvvyv4XzcZ80JZpYespxw6KwfpW5X_m3P-G0Ik0#Echobox=1577375044, (accessed: 10.1.2019)

Holroyd, C. and Coates, Ken S., (2015). “The Global Digital Economy: A Comparative Policy Analysis”, Cambria Press.

Foote, C. and Ezell, S., (2019). “The 2019 Global Mercantilist Index: Ranking Nations’ Distortive Trade Policies”, Available at: https://itif.org/publications/2019/11/18/2019-global-mercantilist-index-ranking-nations-distortive-trade-policies?fbclid=IwAR03kR8BIZmdc1a49_a5jpxO5ulAbjq3OGssBxWcrUX74no51U2FW7Xd8dU, (accessed: 18.11.2019)

Gill, I., (2020). “Whoever leads in artificial intelligence in 2030 will rule the world until 2100”, Available at: https://www.brookings.edu/blog/future-development/2020/01/17/whoever-leads-in-artificial-intelligence-in-2030-will-rule-the-world-until-2100/?fbclid=IwAR1gkIBUH0chwAI5oZgw9anoJdKUL62BH49o_5gcWlQT0ztd2IMBXuJaRtA, (accessed: 17.1.2020)

Grind, K. and Schechner, S., McMillan, R., West, J., (2019). “How Google

- Interferes With Its Search Algorithms and Changes Your Results”, Available at: https://www.wsj.com/articles/how-google-interferes-with-its-search-algorithms-and-changes-your-results-11573823753?utm_medium=tr_social&utm_campaign=site_visitor.unpaid.engagement&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR1WRlybX9g7f-LDrE96CSsknzEI49DVlewqaXo2IydNBybOGLAXFVknnggY#Echobox=1574092341, (accessed: 15.11.2019)
- Gusterson, H., (2016). Drones 101, In: *Drone, Remote Control Warfare*. MIT Press, pp. 1-28.
- Janda, M., (2019). “The 2020s are set to be an economic turning point, says global banking giant”, Available at: https://mobile.abc.net.au/news/2019-11-13/the-2020s-set-to-be-an-economic-turning-point/11699386?pfmredir=sm&fbclid=IwAR1xKCGZcvFHBYPkF3Qqh6MKP3OSNU6teExRAKn_MPwM16d4qc5ize6OCdM, (accessed: 11.11.2019)
- Hedrick-Wong, Y., (2019). “China, Populism, And The Demise Of The Liberal Global Economic Order”, Available at: https://www.forbes.com/sites/yuwahedrickwong/2019/11/03/china-populism-and-the-demise-of-the-liberal-global-economic-order/?fbclid=IwAR2_1_QrSrmBihAB3pPmZ8GBbwa_BagBskSGglBtpYgqFVNohB80HO1hHRM#94ddebd7682f, (accessed: 3.11.2019)
- Hjelmgaard, K., (2018). From 7 to 77: There’s been an explosion in building border walls since World War II, Available at: <https://eu.usatoday.com/story/news/world/2018/05/24/border-walls-berlin-wall-donald-trump-wall/553250002/>, (accessed: 24.5.2018)
- Karasz, P., (2019). “Fact Check: Trump’s Tweet on Border Walls in Europe”, Available at: <https://www.nytimes.com/2019/01/17/world/europe/fact-check-trump-border-walls.html>, (accessed: 17.1.2019)
- Knaggs, P., (2020). “Bernie Sanders Open borders: That’s a right-wing proposal, right wing people would love open borders”, Available at: https://labourheartlands.com/bernie-sanders-open-borders-thats-a-right-wing-proposal-right-wing-people-would-love-open-borders/?fbclid=IwAR2LQykMx36qLvj_yBeuAvuBFrURJu6SXbly4S6QfF19kk2MUO51fvrEvO0, (accessed: 2.1.2020).
- Levitz, E., (2019). “These 3 Policy Failures Are Killing the American Dream”, Available at: <http://nymag.com/intelligencer/2019/10/these-3-policy-failures-are-killing-the-american-dream.html?fbclid=IwAR1ho9B2LgRRWPvPVSaYbjbNkqnc1bfqOSVC2z2BGC0EhihybaWf1P4xpo0>, (accessed: 7.10.2019).
- Lyons, K., (2019). “China tells government offices to remove all foreign computer equipment”, *The Guardian*, December 9.
- Moser, H., (2019). “Reshoring Was at Record Levels in 2018. Is It Enough?”, Available at: <https://www.industryweek.com/the-economy/article/22027880/reshoring-was-at-record-levels-in-2018-is-it-enough>, (accessed: 8.7.2019)
- Nail, Th., (2019). “The climate-migration-industrial complex”, Available at: <https://mronline.org/2020/01/17/the-climate-migration-industrial-complex/>, (accessed: 17.1.2020)

- Nedlund, E., (2019). "The US economy is losing billions of dollars because foreign students aren't enrolling", Available at: <https://edition.cnn.com/2019/11/19/business/international-students-decline/index.html?fbclid=IwAR0OPrYjnsYtgFD7an7szCOMv1nJnXyOlN5eeV7brSx1WcpTJKgETVRjNic>, (accessed: 19.11.2019)
- Rogoff, K., (2019). "The High Stakes of the Coming Digital Currency War", Available at: https://www.project-syndicate.org/commentary/global-battle-for-digital-currency-supremacy-by-kenneth-rogoff-2019-11?fbclid=IwAR0C1kH43X_6se7VGi-hdzP0uWBRh78I3gtQmj9JH3QZakwI8oUVYD0ETTo, (accessed: 11.11.2019)
- Rosen, L., (2019). "Is the Future to be Dominated by Techno-Nationalism or by Globalism?", Available at: https://www.21stcentech.com/future-techno-nationalism/?fbclid=IwAR2jBkLZtOSlz2VdIJwzmN0t8HR8l2AKLptNT1RqiSFeADcQIPuRcr_JGP4, (accessed: 14.11.2019)
- Saez, E., and Zucman, G., (2019). "The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make them Pay", W.W. Norton & Company.
- Sachs, J. D., (2019). "America's War on Chinese Technology", Available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/cheney-doctrine-us-war-on-chinese-technology-by-jeffrey-d-sachs-2019-11?fbclid=IwAR2XBdXkmjPWMBfYLUgJW02J-6rGB1TlBYWjhOEpyY7V2rlxEo9vi6N2gU>, (accessed: 7.11.2019)
- Thompson, Stuart A. and Warzel, Ch., (2019). "Twelve Million Phones, One Dataset, Zero Privacy", Available at: <https://www.nytimes.com/interactive/2019/12/19/opinion/location-tracking-cell-phone.html>, (accessed: 19.12.2019)
- Zeballos-Roig, J., (2019). „The staggering amount of wealth held by the Forbes 400 more than doubled over the last decade. But their tax rates actually dropped", Available at: <https://www.businessinsider.com/forbes-400-wealth-doubled-last-decade-as-tax-rate-fell-2019-11?fbclid=IwAR3rv3-r-6sAXgFGseMPQuKaCIYWDiSBH5j3XoG7rNo8ycGJzH0F03tzK2I>, (accessed: 26.11.2019)
- Yongnian, Zh., (2018). "China and the U.S.: A clash of techno-nationalists", Available at: <https://www.washingtonpost.com/news/theworldpost/wp/2018/05/14/china-technology/>, (accessed: 14.5.2018)
- World Investment Report 2019, Geneva: United Nations, 2019, pp. XI, 1-3
- Zheng, S., (2019). "At least 18 central banks are developing sovereign digital currencies", Available at: https://www.theblockcrypto.com/linked/51526/at-least-18-central-banks-are-developing-sovereign-digital-currencies?fbclid=IwAR0KXM0YDZTsH_AWFn6xMSk7S6oO36l2ql9W8uRKO78azTr4Tq09urZLgUU, (accessed: 26.12.2019)

ГЛОБАЛНАТА ПОЛИТИЧЕСКА ИКОНОМИЯ И ДИГИТАЛНИТЕ ЖЕЛЕЗНИ ЗАВЕСИ

Резюме

Студията тръгва от предпоставката, че както класическата, така и международната и глобалната политическа икономика са свързани с периоди на глобализация на икономиките и в една или друга степен ги обясняват и аргументират. Основната теза е, че сега се намираме в началото на нов стадий на икономическо развитие, когато серия от фактори поставят началото на деглобализация, при която особено важни са дигиталните технологии и създаването на нови дигитални „железни завеси“ между държавите. Предложеният подход е исторически, системен и политикономически – основава се на идеята за системните противоречия на глобалната икономическа система, които се съчетават с възхода на новите дигитални технологии, което създава предпоставки за нейната промяна. Чрез обобщаване на съществуващите тенденции се формулират основни групи фактори, обясняващи перспективите на развитие – рязко нарастналото неравенство, възходът на дигитален суверенитет и технонационализъм, деглобализиращият потенциал на новите технологии, нарастващите рискове и кибервойни, технологични войни. Изводът е, че резултат от тези процеси през следващите години ще бъде възход на национални и регионални дигитални икономики.

Ключови думи: глобална политическа икономика, дигитален суверенитет, технонационализъм, кибервойни, технологични войни, дигитални стени, национални дигитални икономики

JEL: F52, F60, O33

GLOBAL POLITICAL ECONOMY AND DIGITAL IRON WALLS

Vassil Prodanov*

Abstract

The study begins with the idea that both classical and international, also and global political economies are linked to periods of globalization of economies and they explain and justify them. The basic point is that we are now at the beginning of a new stage of economic development, when a series of factors are launching a de-globalization, in which digital technologies and the creation of new digital curtains between countries are particularly important. The proposed approach is historical, systematic and politico-economic—based on the idea of systemic contradictions of the global economic system, which are combined with the rise of new digital technologies, which creates preconditions for its change. By summarizing the existing trends, major groups of factors are outlined, explaining the prospects for this development—the sharp increase in inequality, the rise of digital sovereignty and techno-nationalism, the de-globalizing potential of new technologies, the growing risks, cyberwarfare and technological wars. The conclusion is that the result of these processes in the coming years will be the rise of national and regional digital economies.

Key terms: global political economy, digital sovereignty, techno-nationalism, cyberwars, technological wars, digital walls, national digital economies

JEL: F52, F60, 033

* Vassil Prodanov, corresponding member of BAS, Prof., D.Sc, Department of Political Economy, UNWE, Sofia, email: vkprodanov@gmail.com